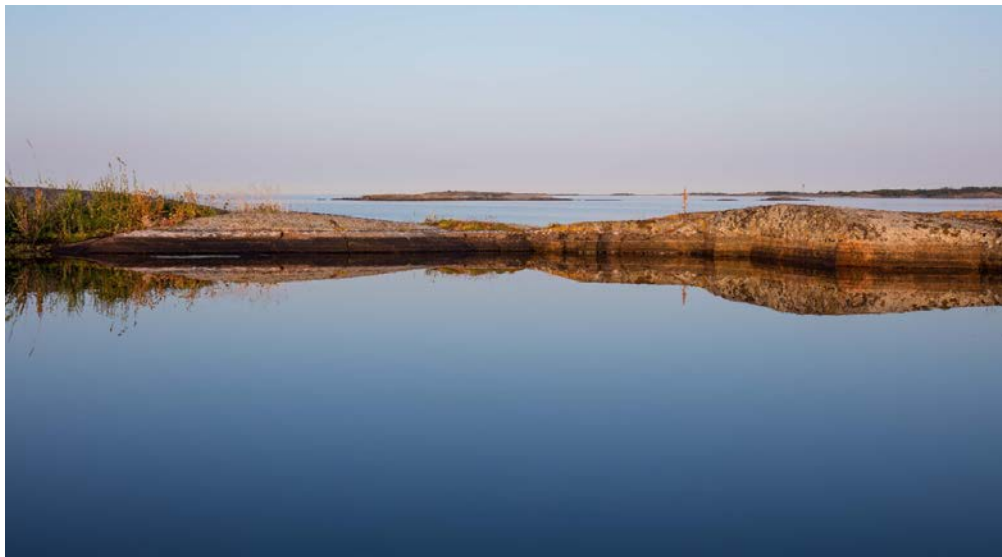

Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet

Verksamhets- och resultatplan 2020

Planen är antagen av myndighetens styrelse den 18.05.2020

Innehåll

Inledning	3
Uppdrag.....	3
Organisation	3
Ledning och styrning	4
Budget/Ekonomi	5
Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet 2020	6
Miljö- och hälsoskyddsmyndigheten.....	8
Miljö.....	8
Social och hälsovård	10
Livsmedel.....	12
Alkohol	14
Tobak	16
Hälsoskydd.....	17
Veterinärverksamhet	19
ÅMHHM Laboratoriet	21

Inledning

Verksamhetsplanen är framtagen i samarbete med myndighetens medarbetare och beskriver ÅMHHM:s huvudsakliga uppdrag och målsättningar för 2020.

Planen antas av myndighetens styrelse och fastställs av landskapsregeringen.

ÅMHHM är en central kunskapsorganisation med kunden i fokus inom miljö- och hälsoskyddsområdet. ÅMHHM förebygger skador på människor och miljö och utjämnar konkurrensförhållandena genom rådgivning, information och lagstadgad prövning, tillsyn och provtagning inom miljö- och hälsoskyddsområdet, tillsyn inom social- och hälsovård samt tillhandahåller veterinärvård och ackrediterade laboratorietjänster inom livsmedel, miljö och djursjukdomar.

Myndighetens expertkunnande inom flera områden efterfrågas kontinuerligt i olika sammanhang där vi förväntas delta som sakkunniga.

ÅMHHM har en viktig roll i landskapets arbete för att kunna uppnå flera av de mål som finns i hållbarhets- och utvecklingsagendan för Åland.

Uppdrag

Myndighetens uppdrag har fastställts i Landskapslagen (2007:115) om Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet. ÅMHHM arbetar utifrån 22 olika verksamhetsområden med egna lagstiftningar. Uppdraget omfattar uppgifter som i riket sköts av alltifrån kommunen till statliga centrala ämbetsverk. Arbetet styrs utifrån EU-lagstiftning, rikslagstiftning samt landskapslagstiftning och består av tillståndsprövning, tillsyn, klagomålshantering samt informationsspridning. ÅMHHM har i uppgift att granska och behandla inkomna ärenden utifrån gällande lagstiftning.

ÅMHHM svarar utöver detta för att veterinärvård och laboratorietjänster tillhandahålls i landskapet.

1 § landskapslag om Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet

Organisation

ÅMHHM leds av en styrelse och närmast under denna en myndighetschef. Styrelsen är tillsatt av landskapsregeringen och består av sju medlemmar från olika politiska partier. Myndighetschefen är föredragande inför styrelsen. Den första januari 2020 träder den nya ÅMHHM-lagen ikraft vilket på ett betydande sätt förändrar strukturen för myndigheten gällande ledning och styrning av verksamheten. Styrelsen blir beslutande i fler frågor än tidigare och myndighetschefen ansvarig för utförande enligt dessa beslut.

Miljö tillstånd och ärenden av allmän eller principiell natur avgörs av en prövningsnämnd bestående av fem sakkunniga ledamöter inom juridik, ekonomi, hälsoskydd, biologi, teknik och näringsliv.

5, 6, 9 och 18 §§ landskapslag om Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet

ÅMHH är indelad i tre sektioner:

- Sektion 1: Miljöskydd samt social- och hälsovård
- Sektion 2: Livsmedel, hälsoskydd, alkohol och tobak samt djurskydd och veterinärvård
- Sektion 3: ÅMHH laboratoriet

Myndighetschefen har det övergripande ansvaret för hela verksamheten, myndighetens budget och personal.

Varje sektion leds av en sektionschef som även representerar dessa grupper i ÅMHH:s ledningsgrupp. ÅMHH Laboratoriet leds av laboratoriechefen som även har eget budgetansvar.

Ledning och styrning

Myndighetschef

För att leda och utveckla myndigheten närmast under styrelsen finns en myndighetschef utsedd av ÅMHH:s styrelse.

Frågor i den löpande verksamheten kring organisation, resursfördelning och aktuella uppdrag avgörs av myndighetschefen i samråd med ledningsgruppen. Myndighetschefen avgör även de ärenden som ankommer på myndigheten och som inte ska avgöras av styrelsen, prövningsnämnden eller har delegerats till annan tjänsteman att avgöra.

Myndighetschefen har budgetansvar för budgetmoment 84810 samt det övergripande ansvaret för hela myndighetens budget.

Laboratoriechef

Laboratoriechefen leder laboratoriets verksamhet och utvecklar verksamheten i samråd med myndighetschefen. Laboratoriechefen lämnar förslag till verksamhets- och resultatplan samt verksamhetsberättelse till myndighetschef.

Laboratoriechefen har budgetansvar för budgetmoment 84820 och fattar beslut om anskaffningar och ingående av avtal som endast berör laboratoriets budget och verksamhet. Laboratoriechefen tar årligen fram budgetförslag för laboratoriet i samråd med myndighetschefen. Om laboratoriechefen under budgetåret noterar att risk finns för att budgetmålen inte uppnås ska detta omedelbart meddelas myndighetschefen.

Sektionschef

För myndighetens tillsyns- och prövningsverksamhet samt veterinärvården finns två sektionschefer. Sektionschefen leder och fördelar arbetet inom sin sektion i samråd med myndighetschefen. Sektionschefen fattar beslut på föredragning av tjänsteman inom respektive sektions förvaltningsområden förutom de ärenden som delegeras direkt till enskild tjänsteman att avgöra.

Sektion 1:

Tillsyn och prövning enligt miljöskydds- och vattenlagstiftningen samt hälsovårdslagen.

Tillsyn över den offentliga hälso- och sjukvården samt tillsyn och prövning över privat och offentlig socialvård.

Sektion 2:

Tillsyn och prövning inom livsmedel, alkohol, tobak, hälsoskydd, djurskydd. Ansvarar för att upprätthålla offentlig veterinärverksamhet (24/h per dygn).

Ledningsgrupp

Ledningsgruppen består av myndighetschef, laboratoriechef, sektionschefer och myndighetsjurist. Ordförande är myndighetschefen. Ledningsgruppen behandlar frågor som rör myndighetens ledning och utveckling, resurser, utvärderar verksamheten samt planerar aktuella uppdrag. Ledningsgruppens diskussioner och slutsatser kan utgöra underlag för myndighetschefens beslut. Gruppen sammanträder varannan vecka eller vid behov. Samtliga medarbetare har möjlighet att anmäla frågor till ledningsgruppen för behandling.

Budget/Ekonomi

ÅMHHM har för 2020 erhållit medel för en nettobudget om 2 151 000 euro. Personalresurserna består vid årets början av 33 ordinarie tjänster och 7 tillfälligt förordnade medarbetare, samt sommarvikariemedel. En 70 % laboranttjänst som tidigare varit vakant föreslås tillsättas i och med införandet av ett nytt datasystem.

Utöver det finns ett investeringsförslag för budgetmoment 984820 på 93 000 euro gällande en uppdatering av datasystemet på laboratoriet.

Fördelningen av myndighetens resurser ses i organisationsbilden i bilaga 1.

Uppföljning av myndighetens budgetmoment 84810 görs varje månad av myndighetschefen tillsammans med ekonom. Laboratoriechefen följer kontinuerligt upp budgetmoment 84820.

Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet 2020

➤ Nuläge

Myndigheten genomgår en organisationsförändring med indelning i sektioner där varje sektion har en ansvarig sektionschef.

Under hösten 2019 genomfördes en specialrevision gällande myndighetens ärendehantering som kommer att utgöra en del av underlaget för myndighetens kommande utvecklingsarbete.

En viktig grundsten i ÅMHHM:s verksamhet är att alla kunder och klienter behandlas på ett likvärdigt sätt och att ärendehantering sker utifrån rättslig grund. För en myndighet som ÅMHHM som verkar över flera förvaltningsområden är det därför särskilt viktigt att processerna för de olika förvaltningsförfarandena finns kartlagda.

Förutom att tydliga rutiner och processer ger stabilitet i hanteringen av ärenden säkrar detta även principen om likabehandling. Det ger även förutsättningar för att följa ärendehantering och ärendeflöden inom myndigheten samt möjlighet att fånga upp avvikelser i ärendehantering. Processkartorna fyller en viktig funktion inom internkontrollen men även intressenter utanför myndigheten kan på ett relativt enkelt sätt få insyn i myndighetens arbetsrutiner.

Myndighetens befintliga rutinbeskrivningar är föråldrade och det saknas heltäckande processbeskrivningar för flera förvaltningsförfaranden. Myndighetens dokumenterade processer har inte heller sinsemellan koordinerats och behövliga tillämpningsanvisningar och dokumentation över rutinerna är inte heltäckande.

ÅMHHM kommer under 2020 att särskilt avsätta tid för att arbeta med myndighetens processer, rutindokumentation och införa ett system för uppföljning av ärendehantering.

En ny ÅMHHM-lag träder ikraft den första januari 2020 vilket kommer att förändra strukturen för ledning och beslut inom myndigheten då styrelsen får ett utökat mandat.

I och med regeringsskifte kommer en ny styrelse för ÅMHHM att utses i början på 2020.

På grund av otydligheter i lagstiftningen finns det fortfarande oklarheter gällande ÅMHHM:s uppgifter, behörighet och ansvar inom vissa förvaltningsområden.

➤ Utmaningar

I och med den reviderade ÅMHHM-lagen får styrelsen ett utökat beslutsmandat vilket ställer höga krav på kunskap, aktivt deltagande och intresse. Styrelsen blir beslutande och myndighetschefen utförande i fler områden än tidigare. Det innebär högre krav på myndigheten att ta fram material och information för att bereda fler ärenden inför beslut i styrelsen. En utmaning blir att bibehålla effektiviteten och snabba beslutsvägar för att driva verksamheten framåt. En god inskolning i ÅMHHM:s verksamhet och uppdrag är av stor vikt.

Brist på resurser gör det svårt att utföra all den tillsyn och prövning som är ålagd myndigheten. Det finns flera områden som idag är eftersatta och där myndigheten inte har någon tillsyn eller där det förekommer långa handläggningstider.

En utmaning med att implementera den nya organisationsstrukturen med indelning i sektioner är att hitta och rekrytera sektionschefer med rätt kompetens. Vi utgår även ifrån att det kommer att ta tid innan de nya cheferna är inarbetade.

Att alla känner delaktighet i den förändringsresa som ÅMHHM kommer att genomgå samt att avsätta tid till det utvecklings- och effektiviseringsarbete som behöver göras är andra utmaningar.

Det saknas ofta tillämpningsanvisningar i de åländska lagarna vilket försvårar arbetet med att tillämpa dem.

➤ Plan 2020 – målsättningar

Utöver de specifika målsättningarna inom sektionerna har myndigheten ett antal övergripande målsättningar för 2020.

- Kartlägga och dokumentera våra förvaltningsprocesser och andra rutiner i ett verksamhetssystem.
- Påbörja ett utvecklingsarbete av myndighetens ärendehantering utgående från i specialrevisionen framkomna aspekter och införa tydliga rutiner för ärendehantering- och uppföljning.
- Få en ökad tydlighet gällande vad ÅMHHM ska utföra enligt lag inom vissa verksamhetsområden och lägga upp strategier för det arbetet.
- Implementera den nya organisationsstrukturen och tydliggöra ansvar och roller. Sektionscheferna skolas in i verksamheten.
- Regelbunden uppföljning och stöttning både på individnivå och i grupp.
- Introducera den nya styrelsen i ÅMHHM:s verksamhet på ett sätt som leder till ett effektivt och underbyggt beslutsfattande.
- En utvecklingsplan för den veterinära verksamheten inom myndigheten planeras.
- Medarbetarnas välmående har hög prioritet inom myndigheten.
- Minskade handläggningstider och utökad service till kunderna.

Miljö- och hälsoskyddsmyndigheten

Miljö

➤ Nuläge

I november 2019 finns drygt 500 provningspliktiga tillsynsobjekt fördelade på ca 85 branscher. Under år 2019 har 144 inspektioner av 151 planerade inspektioner utförts. En extra inspektör har arbetat i miljögruppen under 2,5 månad och hjälpt till med att utföra de planerade inspektionerna. Utöver detta har det under 2019 utförts två tillsynsprojekt över verkstäder (32 st) och fordonslackering (7 st) som inte är provningspliktiga. År 2019 behandlades 10 klagomålsärenden. Av dessa var 5 ärenden inom branscherna avfall, buller och avlopp särskilt krävande. År 2019 fanns som mål att utföra tillsyn och provning av sakområdet täkter. Målet uppfylldes inte på grund av resursbrist. Under förutsättning att resurser ges kan målet kvarstå 2020.

Antalet öppna provningsärenden är i dagsläget 90. Under år 2019 inkom 223 provningsärenden. Av dessa provningar utgör 46 miljötillstånd och 177 miljögranskningar varav 106 är borrhälsärenden.

Ny lagstiftning om miljökonsekvensbedömning har trätt i kraft under 2019 som ålägger ÅMHHM ett stort ansvar i processen. Två ärenden har aktualiserats under året. Oklarheter i lagstiftning och bristande tillämpningsanvisningar medför stort merarbete för ÅMHHM.

Under 2019 har flera samarbeten med landskapsregeringen kring lagstiftning och vattenskydd tagit mycket tid i anspråk.

➤ Tillsyn

ÅMHHM utför tillsyn med jämna mellanrum på verksamheter som är tillstånds- eller granskningspliktiga. Tillsynsplanen är utformad utifrån riskklassificering, vilket bestämmer tillsynsfrekvensen vid de olika verksamheterna. Tillsynsplanen är utformad utifrån riskklassificering, vilket bestämmer tillsynsfrekvensen vid de olika verksamheterna. Tillsynsfrekvensen varierar från årlig tillsyn till vart fjärde år.

Tillsynsarbetet omfattar förutom inspektion på plats även genomgång av årsrapporter och analysrapporter. Utöver ordinarie tillsyn försöker myndigheten att i mån av möjlighet utföra inspektioner även av mindre ej provningspliktiga verksamheter. Därtill tillkommer klagomålsärenden, vilka kan vara särskilt krävande.

Vid tillsynsarbete behöver inspektören upprätta en god kommunikation med verksamhetsutövaren och andra berörda, samt arbeta efter principer som rättssäkerhet, objektivitet, rimlighetsbedömning och sammanvägning. I mindre samhällen som Åland har en inspektör ofta ensam ansvar för många olika ämnesområden, dvs sällan likartade ärenden, med direktpåverkan på effektiviteten och specialistkunskapen.

I förberedelsen inför en inspektion ingår inläsning på branschen och lagstiftningen samt på beslut och historik gällande den specifika verksamheten. Inspektioner innehåller förutom själva kontrollen, även rådgivning och information. Inspektionsprotokoll skickas alltid på hörande till verksamhetsutövaren. Vid brister och försummelser ska myndigheten ålägga verksamhetsutövaren att inom en viss tid rätta till försummelsen. Föreläggandet ska vara förenat med vite. Överträdelser ska även anmälas till polisen.

Inspektionsavgifterna för miljötillsyn baserar sig på beräknad tidsåtgång för förberedelse av inspektion, tid på plats vid inspektion, protokollskrivning och administrativt arbete som hänger samman med inspektionen.

➤ Prövning

Inom miljöprovningen finns två typer av provningar, miljötillstånd och miljögranskningar. Av dessa är miljögranskningar generellt av enklare karaktär, men de kan även vara minst lika komplicerade och tidskrävande som miljötillståndsärenden.

Inom provningar tillämpas huvudsakligen en turordning och ärendeprioritering utifrån ålder på ärenden men man försöker prioritera ärenden som återförvisats från domstol, nya verksamheter vilka är beroende av sitt tillstånd samt revidering av villkor och instruktioner och därefter i turordning.

➤ Utmaningar

En utmaning inom miljötillsynen är inkomna klagomål och miljögranskningsärenden, eftersom de inte går att planera för gällande mängd och tidsåtgång.

Antalet inkomna provningsärenden är många i förhållande till myndighetens resurser. Detta medför att tillståndrevideringar kan bli liggande i flera år, vilket påverkar tillsynsarbetet genom att lagstiftning och villkor i besluten kan vara föråldrade.

Inom provningen har man tidigare haft upp till sex handläggare som berett miljötillståndsärenden. Då avgjordes ett större antal ärenden per år. Nu är det tid för dessa tillstånd att förnyas eller att få villkoren reviderade. Skillnaden är att myndigheten idag har två och en halv resurser som handlägger provningsärenden, vilket gör att ärenden hopas. På provningssidan finns ca 5–6 årsarbeten i ärenden.

Samtidigt har ny och ändrad lagstiftning medfört nya uppgifter för ÅMHHM, utan att resurser tillförts. Detta skapar en problematisk situation då ärenden riskerar bli liggande en längre tid innan beslut. Under år 2019 har exempelvis rikets avfallsslag antagits på Åland, vilket innebär betydligt mera arbete för ÅMHHM och medför behov av ytterligare resurser.

En ny lag för miljökonsekvensbedömning har även visat sig medföra mer arbete än förväntat, vilket kan kräva mera resurser då nya MKB-ärenden aktualiseras.

Åländsk lagstiftning inom miljöområdet saknar förordningar som enligt lag borde finnas samt förarbeten och anvisningar om hur lagen ska tolkas och bedömas. Rikslagstiftningen saknar ofta svenskspråkiga anvisningar.

En utmaning för år 2020 är prövning och tillsyn av täkterna. Nuvarande inspektörer har inte erfarenhet av varken prövning eller tillsyn av täkter eftersom arbete med täkterna inte har prioriterats på flera år på grund av resursbrist och ändrad lagstiftning.

En organisationsförändring är förestående då en tillfällig sektionschef för sektion 1 planeras för år 2020.

➤ **Plan 2020 – Målsättningar**

- 100 % av den planerade tillsynen är utförd.
- Tillsynen av täkterna är utförd. Prövningen av täkterna är påbörjad.
- Miljögranskningsärenden avgörs inom 6 veckor.
- Tio miljötillståndsärenden avgörs per handläggare och år.

Social och hälsovård

➤ **Nuläge**

ÅMHHM är tillsynsmyndighet för offentlig socialvård inklusive barnomsorg, inom landskapets lagstiftningsbehörighet. ÅMHHM är även tillstånds-, och tillsynsmyndighet för privat socialservice samt tillsynsmyndighet för offentlig hälso- och sjukvård på Åland, exklusive yrkesutövning.

Sedan tillsynen inom socialvården överfördes från landskapsregeringen till ÅMHHM 2014 har följande lagstadgade uppgifter tillkommit:

- Kontrollera att förutsättningarna för skyddshemsverksamhet är uppfyllda innan avtal ingås med kommunal producent av skyddshemstjänster enligt landskapslag om skyddshem.
- Att årligen begära uppgifter som behövs för uppföljningen av tidsfrister som föreskrivs i landskapslag om utkomststöd.
- Minst en gång per kalenderår begära uppgifter som behövs för uppföljningen och övervakningen av de tidsfrister som föreskrivs i barnskyddslagen.

- Rättelseyrkande istället för begäran om omprövning får framställas till ÅMHHM inom 14 dagar från delfåendet av specialomsorgsbeslutet enligt landskapslag om specialomsorg.

En andra tjänst som inspektör inom social- och hälsovård tillsattes i januari 2019 efter en längre tids vakans. Arbetet är fördelat så att den ena inspektören handhar offentlig sjukvård och kommunal äldreomsorg och den andra inspektören handhar övrig social service. Inspektörernas kunskap inom områdena styr arbetsfördelningen, men detta hindrar inte att inspektörerna beroende av antalet inkomna ärenden internt gör en rättvis fördelning av ärenden så att bägge inspektörer har jämlik arbetsbelastning.

➤ Tillsyn

Tillsyn inom social- och hälsovården utövas på individ- och verksamhetsnivå och består av reaktiv tillsyn och proaktiv tillsyn. Reaktiv tillsyn kan vara klagomålsbaserad eller egeninitierad och innebär således en kontroll i efterhand utgående från externt upplevt missnöje. Enskilda individer kan anföra förvaltningsklagomål över hur en verksamhet till exempel bemöter eller utövar individuell planering inom social- eller hälsovården.

Tillsynsärenden kan initieras utgående från påståenden i tidningar om oegentligheter, missförhållanden eller andra anonyma anmälningar. Proaktiv tillsyn är förebyggande och planeras i förväg, kontrollerar lagenligheten samt bygger på en strävan att styra en verksamhet i en viss riktning. Den proaktiva tillsynen omfattar lagstadgad kontroll av innehållet i privata socialserviceproducenters ansökningar om verksamhetstillstånd, verksamhetsberättelser och egenkontrollplaner samt tillsyn av handläggningstider i barnskydds- och utkomststödsärenden.

Under år 2019 utarbetade och genomförde ÅMHHM på uppmaning av justitieombudsmannamyndigheten ett program för tillsyn gällande hälso- och sjukvårdslagens bestämmelser om vårdgarantin och offentliggörandet av väntetiderna av icke-brådskande vårdbesök inom offentlig primärvård respektive specialsjukvård. Liknande tillsyn redan har bedrivits i riket.

➤ Utmaningar

Utmaningen för tillsyn inom social- och hälsovård är att skapa en förståelse för att myndigheten inte är ett dömande organ utan att tillsyn handlar om att skapa mervärde och utveckling för den verksamheten som granskas. Tillsynen speglar hur verksamheter lagenligt följer bestämmelser och levandegör dessa i sin dagliga verksamhetsutövning. En god tillsyn ska inspirera verksamheten att själv regelbundet utvärdera sina arbetsmetoder och handlingsprocesser så att de motsvarar klientens eller patientens behov av service och/eller vård.

Utöver det har följande utmaningar identifierats:

- Tillsynsstrukturen på Åland avviker från fastlandet. Samma antal lagar ska övervakas men med färre personalresurser. Inspektören har svårt att specialisera sig då arbetsområdet är omfattande.
- Delad tillsynsbehörighet mellan ÅMHHM, landskapsregeringen och Statens ämbetsverk på Åland.
- Föräldrad lagstiftning på Åland. Socialvårdslagen är från år 1982 och förordning om yrkesutbildad personal inom socialvården är från år 1992. Blankettlagar kan vara otydliga och de kan släpa efter rikslagstiftningen.
- ÅMHHM kan inte längre överföra klagomål att behandlas som anmärkningsärenden av ÅHS eftersom patientlagen 10 a § har upphävts på Åland den 01.07.2019.

➤ Plan 2020 – Målsättningar

- Fortsätta utveckla tillsynen inom social- och hälsovård så att tillsynen motsvarar de krav som samhällsutvecklingen ställer.
- Följa landskapsregeringens arbete i kommande åländska socialvårdslag och äldrelag.
- Utarbeta ett proaktivt tillsynsprogram riktat mot vald aktivitet inom kommunal äldreomsorg. Tillsynsprogrammet delges kommunerna år 2021 i anslutning till att socialvårdslagen och äldrelagen träder i kraft.
- Handlägga inkomna klagomål utan oskäligt dröjsmål.
- Utarbetande av nya/uppdatering av befintliga processbeskrivningar, mallar och rutiner för reaktiv och proaktiv tillsyn.

Livsmedel

➤ Nuläge

Livsmedelsföretagare på Åland är viktiga för Ålands ekonomi både vid försäljning av livsmedelsprodukter och i turismnäringen. I dagsläget finns totalt 486 aktiva livsmedelsobjekt som har gjort anmälan enligt livsmedelslagen. Till anmälda livsmedelsobjekt hör bland annat offentliga byggnader som skolor, daghem, kommunala äldreboenden, centralkök, restauranger, butiker, bagerier, caféer, industriella tillverkare, lager och transporter. Marknadsförsäljare, primärproducenter och under året avslutade verksamheter är inte räknade i ovanstående siffra.

Antalet planerade inspektioner 2019 var 222 av anmälda livsmedelsobjekt, och 77 av godkända anläggningar. Under 2019 (tom 25/11) hade 166 av 222 planerade livsmedelsinspektioner gjorts på anmälda objekt. På godkända objekt hade 20 av 77 planerade inspektioner utförts under 2019. En av orsakerna till att all planerad tillsyn inte har utförts beror på att det under 2019 har varit färre livsmedelsinspektörer än tidigare år. Myndigheten har

tidigare år anställt livsmedelsinspektörer, för kortare tid än 6 månader under vår och höst, utöver en sommarinspektör.

Under året inkom 64 nya anmälningar om livsmedelsverksamhet samt 4 ansökningar om godkännande. Av de nyanmälda objekten hade 8 objekt det egna hemmet som lokal. Enligt nya anvisningar är detta nu tillåtet men hemfridskyddet hindrar myndigheten att utföra inspektion. I regel inspekteras nyanmälda verksamheter inom 3 månader. I vissa fall sker även syn på plats under byggnation innan uppstart.

Antal provtagningsprojekt har varit få de senaste åren. Detta kan dels bero på att medel för att göra analyser saknats och att personal till planering, provtagning och utvärdering har saknats.

➤ Tillsyn

Den regelbundna planenliga tillsynen baseras på fd Eviras anvisning 10503/2/sv. Tillsynen består i regel av förberedande arbete med inläsning av regelverk, inspektionshistorik och objektets nuvarande verksamhet. Därefter görs inspektion inklusive rådgivning. Processen avslutas med protokollskrivning inklusive bedömning av regelefterlevnaden. Eventuellt kan det finnas behov av att kräva in mer information eller göra återbesök. I sista hand kan ett beslut tas för att genomdriva regelefterlevnad.

Den planenliga tillsynen för 2020 ses i myndighetens tillsynsplan. Varje år tillkommer dessutom nya anmälningar enligt livsmedelslagen om innehavarbyten eller helt nya verksamheter. Utöver detta ingår även klagomål, utredningar av misstänkta matförgiftningar, provtagningsbegäran från fd Evira och tillbakadragningar. Även diverse frågor från verksamhetsutövare, andra myndigheter och allmänheten utreds och besvaras. I livsmedelstillsynen ingår också att hålla myndighetens hemsida uppdaterad och vid behov informera verksamhetsutövare om nya regler.

➤ Utmaningar

Det är svårt att hitta passande utbildningar och information om gällande lagstiftning och regelverk. Idag använder myndigheten Finlands OIVA anvisningar för bedömning av VU:s regelefterlevnad. Skolning på hur dessa OIVA anvisningar ska tillämpas saknas på svenska. Även vissa av texterna som hänvisas till i Oivas bedömningsanvisningar saknas på svenska.

I princip utgår all lagstiftning inom livsmedelsområdet från EU förordningar. Men anvisningar från finska livsmedelsverket om hur dessa ska tillämpas saknas ofta på svenska. När frågor skickas till livsmedelsverket tar det ofta lång tid att få svar (om svar ens ges) och svaret är ofta skrivet på svårförståelig svenska.

”Hemma kök” är en ny form av verksamhetsutövare som bedriver sin verksamhet från sitt eget hem. Anvisningar anger att det nu är tillåtet med inspektion men verksamhetslokalen får inte inspekteras på grund av hemfridskyddet.

Det finns verksamhetsutövare som talar, skriver och läser endast på främmande språk. Det kan också innebära att inspektionsmetoden behöver anpassas beroende på kulturell bakgrund vilket ställer krav på myndighetsutövningen.

Näthandel med livsmedel (inklusive kosttillskott) är en växande marknad. Det är svårt att hitta information och utbildning om hur myndigheten ska utföra tillsyn.

Många verksamhetsutövare har öppet bara en kort tid under sommaren eller under helger och kvällar vilket ställer krav på anpassad tillsyn. Extra tillsyn behövs sommartid.

Antalet livsmedelsinspektörer på Åland är för få för att utföra ålagda uppgifter utgående från lagar, förordningar och anvisningar. Det kan även vara svårt att hitta personer med rätt kompetens vid nyanställningar.

➤ Plan 2020 – Målsättningar

- Ett projekt ska genomföras för att kontrollera renheten i åländska serveringskök med hjälp av ATP-mätare. Ett vanligt kundklagomål kan gälla orenhet i matserveringar. En ATP-mätare ger ett snabbt objektivt mätresultat som påvisar dålig rengöring. Med ATP-mätaren upptäcks även bakteriepåväxt som inte kan observeras med blotta ögat men som kan göra livsmedlet hälsovådligt. Renheten kan på plats kontrolleras och kommuniceras med verksamhetsutövaren. I projektform ges även en bild av renheten i åländska restauranger. Mat och dryck som inte avlägsnas vid rengöring kan på några timmer ge upphov till nya bakteriehärdar. Hur rent köket är påverkar även virusspredning som till exempel vinterkräksjuka. Målet är att få en bild av renheten i åländska livsmedelsverksamheter.
- Ett provtagningsprojekt av lokalproducerade, lättförskämbara livsmedel planeras. Exempel på lokalproducerade lättförskämbara livsmedel är malet kött, sallads röror, såser med mera.
- Skapa uppdaterat register gällande primärproducenter av livsmedel på Åland.

Primärproducenterna kan därmed införas i tillsynsplanen 2021.

Alkohol

➤ Nuläge

Antalet provningar varierar mycket över året med en stor puckel på våren och försommaren. Det är då många innehavarbyten sker och de tillfälliga evenemangen söker om serveringstillstånd för sin alkoholserving. På årsbasis hanteras 20–25 innehavarbyten och 30–35 tillfälliga serveringstillstånd. Därutöver tas cirka 30 beslut som berör andra ändringar rörande serveringstillståndet samt ca 20 beslut rörande förlängd serveringstid

på passagerarfartyg. Antalet permanenta serveringstillstånd är drygt 120 stycken och antalet anmälda passagerarfartyg är 13 stycken.

Handläggning av serveringstillstånd, tillsynsärenden samt besvarande av frågor sköts av två inspektörer som är utbildade på området. Totalt antal årsarbetskraft på området var 2019 ca 1,20. Antal inspektioner år 2018 var 50 stycken och per den 26.11.2019 hade 68 inspektioner gjorts.

➤ Tillsyn

Ett årligt informationsbrev med aktuell information skickas ut till samtliga tillståndshavare i samband med årsfaktureringen.

Information och vägledning enligt behov ges till blivande krögare.

Informationen på hemsidan hålls uppdaterad.

Inre tillsyn

Kontroll och uppföljning av tillståndshavarnas ekonomiska förhållanden och fullgörande av plikter rörande betalning av offentliga avgifter och där tillhörande rapporter. Kontroll av att försäljningsrapporter lämnas in och påminnelser i de fall detta inte gjorts. Granskning av inlämnade försäljningsrapporter och andra rapporter som finns i systemet.

Yttre tillsyn

Yttre tillsyn på serveringsstället innebär kontroll av att alkoholservingen sker i enlighet med tillståndet och bestämmelser enligt alkohollagen. Tillsyn under högrisktid inom ramen för ”Ansvarsfull Alkoholserving” kommer att prioriteras. Tillsyn kvällstid och tillsyn av objekt med större risk utförs av minst två inspektörer, dels av säkerhetsskäl dels för att kunna styrka uppgifter. Viss tillsyn sker samordnad med polismyndigheten och målsättningen är att också utveckla samarbetet med brand- och skattemyndigheten. Riskbedömningen på objektsnivå uppdateras ständigt baserat på bland annat information från polismyndigheten eller tips från allmänheten om att alkohollagens regler inte följs på serveringsstället. Även onormalt höga eller låga täckningsbidrag i verksamheten indikerar att tillsyn behöver göras.

Vid yttre tillsyn prioriteras serveringsställen med fokus på alkoholserving (pub/bar/nattklubb), verksamheter som riktar sig till en yngre publik, serveringsställen med förlängd serveringstid samt serveringsställen där återkommande brister noterats vid tidigare inspektioner.

➤ Prövning

Över tid och i takt med förbättrat myndighetssamarbete och tillgång till elektroniska uppgifter har de bilagor och uppgifter som sökande behöver lämna in minskat. De uppgifter som redan finns på myndigheten, till exempel befintliga kartor, kan användas liksom övriga redan utredda uppgifter.

Många av de tillfälliga evenemangen återkommer från år till år varför hanteringen av dem är förenklad för såväl myndigheten som sökande.

➤ Utmaningar

Det stora antalet ansökningar i kombination med intensiv rådgivning till nya tillståndshavare på våren och försommaren innebär alltid en utmaning och ett visst mått av stress för inspektörerna. Att stötta nya tillståndshavare är en investering som lönar sig i längden. Detta är dock en bit som lätt kan prioriteras bort vid tidsbrist. Att få en personlig kontakt mellan handläggarna och sökande gör att tröskeln för att fråga om råd och stöd i framtiden sänks.

Ny alkohollagstiftning till den del det är åländsk behörighet är under beredning. Tidsplanen är oklar liksom vilka förändringar som kommer att införas. Det kommer att vara en utmaning att hinna med omstruktureringen och allt nytt den nya lagstiftningen innebär.

➤ Plan 2020 – Målsättningar

- Inspektörerna får utbildning i den nya alkohollagstiftningen och dess tillämpning.
- I samband med att nya alkohollagstiftningen träder i kraft behöver ÅMHM få anvisningar hur tillsynen över alkoholserving ombord på fartyg i internationell trafik ska bedrivas.
- Jobba för att få till stånd ett samverkans- och informationsmöte med nöjesbranschens stora aktörer inför sommarsäsongen.
- ÅMHM ska upprätthålla minst samma nivå som 2019 beträffande antalet utförda inspektioner och utföra minst en tillsynsrunda i samarbete med polisen. Objekt som inte fått något tillsynsbesök de senaste två åren ska inspekteras under 2020.

Tobak

➤ Nuläge

Enligt nuvarande tobakslag ska försäljare och distributörer anmäla försäljning av tobak och relaterade produkter till ÅMHM som upprätthåller ett register över dessa. De senaste åren har ÅMHM inte haft något regelrätt tillsynsprojekt av försäljningsställen enligt tobakslagen. Dock har myndigheten varit delaktig i ett provköpsprojekt som genomförts i samarbete med Fältarna och gymnasiestuderande.

➤ Tillsyn

Ett nytt uppföljande provköpsprojekt är planerat i samarbete med Fältarna och gymnasiestuderande under år 2020.

Tillsyn av rökfria miljöer, till exempel på skolgårdar och i restauranger görs i samband med övrig ordinarie tillsyn.

➤ Prövning

Under år 2020 kommer den åländska tobakslagen att uppdateras och enligt förslaget kommer en tillståndsplikt att införas. Prövningen kan komma att bli omfattande bland annat om sökandens ekonomiska och brottsliga uppgifter ska granskas.

➤ Utmaningar

EU:s tobaksdirektiv medför att spårbarhet för tobaksprodukter ska finnas genom hela kedjan från tillverkare/importör till första återförsäljningsstället. Spårbarheten samt märkning som är knuten till cigaretter och rulltobak träder i kraft inom hela EU den 20 maj 2020. Den åländska lagstiftningen håller på att uppdateras för att möta kraven som ställs i direktivet. Enligt lagförslaget kommer flera nya uppgifter, bland annat en tillståndsplikt för distributörer och försäljare, att åläggas ÅMHHM. I och med att lagstiftningen ännu är under behandling är det svårt att förutse antalet ansökningar som kommer att lämnas in och hur arbetsbördan kommer att utökas men det kommer att medföra nya uppgifter och krav som tidigare inte funnits på ÅMHHM.

Under år 2019 har en del distributörer och detaljhandlare ansökt och meddelat ÅMHHM om sina ID-koder. Enligt nuvarande åländsk tobakslagstiftning ska ÅMHHM övervaka och offentliggöra uppgifter enligt flera artiklar i tobaksdirektivet, detta görs dock inte och det är något oklart vad som åligger myndigheten att göra. I dagsläget har ÅMHHM inte tillgång till EU:s gemensamma databas där uppgifter registreras.

➤ Plan 2020 – Målsättningar

- Hur uppföljning av märkning och ID-koder ska ske i praktiken utreds och implementeras under året.
- Tillämpning och tolkning av ÅMHHM:s åtaganden och ansvar rörande den befintliga och nya lagstiftningen utreds och klagörs.
- Ett provköpsprojektet genomförs.

Hälsoskydd

➤ Nuläge

Hälsoskyddsverksamheten (offentliga lokaler) innehåller verksamheter såsom skolor, daghem, effektiverade servicelokaler, behandlingslokaler med hög risk, idrottsanläggningar och idrottsanläggningar. Faktorer inom hygien och inomhusluft ses över enligt hälsoskyddslagen.

Inom konsument säkerhetslagen görs inte någon aktiv tillsyn utan vid olyckshändelser utreds orsaken och rutinerna ses över, till exempel att

säkerhetsdokument finns. Verksamhetsområdet innefattar bland annat lekparkar, simhallar, äventyrsaktiviteter med flera.

ÅMHHM har deltagit i några arbetsgrupper vilka hanterar frågor med inomhusluft. Arbetsgrupperna jobbar både förebyggande och med specifika fall om det är problem med exempelvis mögel, partiklar eller ventilation. I arbetsgrupperna ska representanter för verksamhetsutövaren, ägaren för lokalen, hälsoskyddsmyndigheten (ÅMHHM), arbetarskydd, företagshälsovården med flera vara med. Målsättningen är att ärendena diskuteras och problemen utreds och hanteras så att förelägganden kan undvikas och samma resultat nås frivilligt.

Inspektören för hälsoskydd har deltagit aktivt i utbildningar inom hälsoskydd och konsumentssäkerhet.

➤ Prövning

Enligt hälsoskyddslagen ska en anmälan lämnas till myndigheten minst 4 veckor före verksamheten påbörjas. Ärendet registreras och ett intyg skickas till verksamheten. Enligt konsumentssäkerhetslagen lämnas ingen anmälan gällande verksamheter inom konsumentssäkerhet när verksamheten påbörjas.

➤ Tillsyn

Inom hälsoskydd kommer tillsynen att ske enligt objektspecifik riskhantering 2020. Det betyder att varje objekt för sig kommer att utvärderas enligt risk. I dagsläget har till exempel alla daghem, grundskolor, effektiverade serviceboenden och behandlingslokaler med hög risk inspekterats vart 3:e år. I fortsättningen kommer dessa lokaler inspekteras vart 5:e år om det inte har varit behov av extra tillsyn de senaste två inspektionerna. Om lokalen är ny, har haft större renovering, problem med inomhusluften eller ny innehavare kommer tillsynen fortsättningsvis ske vart 3:e år.

➤ Utmaningar

Det blir en utmaning att arbetet med den nya tobakslagstiftningen tas över av inspektören inom hälsoskydd.

Ersättaren för den ordinarie inspektören inom hälsoskydd och konsumentssäkerhet ingår inte i gruppen livsmedel, hälsoskydd, alkohol, tobak. Ersättaren är under upplärning.

➤ Plan 2020 – Målsättningar

- 2020 kommer daghemmen, stora idrottslokaler, över 100 besök per vecka, och övriga lokaler för barn och ungdomar (förutom skola och daghem) att inspekteras.
- En inventering av vilka offentliga lokaler har gjort en radonmätning kommer att göras med kommunerna.
- Tobakstillsynen flyttas till inspektören för hälsoskydd under 2020.

Veterinärverksamhet

➤ Nuläge

Myndigheten upprätthåller 24-timmars-veterinärjour för alla tamdjur i landskapet. Veterinärerna vidareutbildar sig sporadiskt för att upprätthålla kompetensen för jouden. Dagtid bedrivs veterinärsjukvård på fält i större omfattning samt smådjursjukvård på klinik i ringa omfattning. I fältverksamheten ingår även en betydande del förebyggande hälsovård hos nötkreatur på besättningsnivå.

Myndigheten bedriver klagomåls- och urvalsbaserad djurskyddstillsyn och tillsyn samt provtagningar i samband med EU:s stödövervakning. Planerad tillsyn bedrivs inte i nuläget. Varje veterinär på myndigheten kan ta emot en akut djurskyddsanmälan och bedöma allvarlighetsgraden.

Besiktning av djur före och efter slakt samt provtagning och administration kopplat till detta utförs av myndigheten. Tillsyn på livsmedelsindustrier, till exempel godkända livsmedelslokaler som slaktar djur eller förädlar kött/fisk har bedrivits i otillräcklig omfattning på grund av resursbrist.

Myndigheter utför de uppgifter som enligt rikslagstiftningen om bekämpande av smittsamma djursjukdomar ligger på kommunal nivå.

Myndigheten utför salmonellakontroller hos alla stora äggproducenter. De små producenterna har kartlagts till viss del men undersöks inte i dagsläget. TSE-provtagning (allvarlig sjukdom hos idisslare) utförs i den utsträckning som krävs.

Myndighetens veterinärer utför fiskhälsotillsynen, dvs. inspektioner och provtagningar enligt tillsynsplanen. I dagsläget är antalet inspektioner och provtagningar fördubblade på grund av specifik sjukdomssanering (VHS, en smittsam sjukdom hos laxfiskar). Under 2020 kommer provtagning efter saneringsarbetet att intensifieras ytterligare och uppta en veterinärtjänst motsvarande 80–100%.

Det finns en till två personer för varje ansvarsområde som kan sköta en frånvarande kollegas brådskande uppgifter.

➤ Tillsyn

En plan för att intensifiera övervakningen gällande livsmedelslokaler har tagits fram för 2020. Bland annat kommer de anläggningar som hanterar fisk att prioriteras. Veterinärerna utför besiktning före slakt av alla djur samt köttkontroll av samtliga slaktkroppar.

Veterinärerna ansvarar för övervakning enligt ett antal nationella hälsokontrollprogram, exempelvis salmonella och andra smittsamma djursjukdomar. Programmet för vattenbruksdjur är på Åland ersatt av bekämpningsprogrammet för VHS.

Djurskyddstillsynen består till stor del av uppföljning av anmälningar. Utöver det utförs ett antal inspektioner på ett urval av produktionsgårdar, så kallade EU-inspektioner. Dessutom övervakas djurskydd tillsammans med ett antal andra mindre områden i samband med tvärvillkorstillsynen och kontrollprogrammet för främmande ämnen i livsmedel. En del djurhållande verksamheter är anmälningspliktiga, dessa övervakas enligt myndighetens tillsynsplan.

Ett antal mindre tillsynsuppdrag utförs av myndighetens veterinärer i deras roll som officiella veterinärer. Det kan innebära hälsointyg inför resor eller kontroller och provtagningar kopplade till smittskydd som förordnats av landskapsregeringen.

➤ Utmaningar

Tjänsten som sektionschef och hygieniker (expert och ansvarig för livsmedelstillsyn samt smittskyddsberedskap) är vakant. Detta leder till att veterinärgruppen behöver lägga extra tid för att se till att gruppen koordineras och att bemanningen dagligen hålls på en acceptabel miniminivå. Det leder också till att ÅMHHM i dagsläget saknar en specialistkompetens inom livsmedelsområdet. ÅMHHM saknar därmed också den nyckelperson som ska leda och ansvara för att tillsynen på godkända livsmedelslokaler/komplexa livsmedelsindustrier utförs enligt tillsynsplan och med tillräcklig kompetens.

Det saknas fortfarande praktiska planer kring hur myndigheten ska arbeta med att efterfölja EU:s kontrollförordning bättre. Bristerna i det veterinära lagstiftningsområdet som utpekats i den senaste rapporten från landskapsrevisionen är fortfarande inte utredda. Bristerna innebär en risk för livsmedels- och rättssäkerheten. Det leder också till att arbetet inom de flesta tillsynsområdena blir mindre effektivt eftersom det går åt extratid till att försöka reda ut och få svar på vad som skall göras innan själva tillsynsjobbet kan utföras.

Det är svårt att bedöma tidsåtgången inom följande områden:

- tillsyn, godkännande och löpande arbete med riskbedömning av godkända livsmedelsanläggningar
- djurskyddstillsyn av anmälningspliktiga verksamheter
- utökat övervakningsarbete på fiskodlingar 2020/21.

Det är utmanande att prioritera arbetsuppgifterna för att frigöra tid som behövs för en tillräcklig vidareutbildning så att kompetensen för tjänsten upprätthålls. Veterinärernas vidareutbildning behöver planeras på ett övergripande plan.

För arbetet viktig information finns ofta helt eller delvis endast på finska, beroende på arbetsområde.

Det uppstår ibland en jävsproblematik för veterinärer som bedriver behandlande vård på jouten eller vid inbopp på fältet då dessa sedan utför sina vardagliga arbetsuppgifter (tillsyn, exempelvis djurskydd). Samma problem gäller även veterinären som jobbar med tillsyn och provtagning på fiskodlingar och som i praktiken även ger råd och vård i samband med hälsoproblem i fiskbesättningar.

➤ Plan 2020 – Målsättningar

Övergripande

- Skapa individuella vidareutbildningsplaner i början av året
- Genomföra planerade utbildningstillfällen
- Tydliggöra vad backup-personen ska göra när ordinarie är borta

Klinisk veterinärverksamhet

- Upprätthålla och vidareutveckla arbetet med den förebyggande djurhälsovården
- Uppdatera rutiner och hygienplan för smådjurskliniken Zoodiakens lokaler

Djurskydd

- Kartlägga anmälningspliktiga verksamheter och utföra tillsyn på dessa
- Utveckla mallar för djurskyddskontroller

Livsmedel

- Utföra alla planerade inspektioner på fisk- och köttanläggningar
- Utveckla ett system för uppföljning och långsiktighet i anläggningstillsynen

Nationella hälsokontrollprogram

- Komplettera registret över äggproducenter och utföra salmonellakontroller även på småskaliga producenter

ÅMHHM Laboratoriet

➤ Nuläge och verksamhetsbeskrivning

ÅMHHM Laboratoriet är en viktig del av den åländska förebyggande hälso- och miljövården samt krisberedskapen när det gäller livsmedels- och vattenburen smitta och radioaktivt nedfall. ÅMHHM Laboratoriet sköter på uppdrag av Ålands landskapsregerings miljöbyrå provtagning och analys enligt det vattenövervakningsprogram som krävs enligt EU:s vattendirektiv. Laboratoriet utför därutöver fysikalisk-kemiska och mikrobiologiska analyser av livsmedel, vatten, miljö, jord och djursjukdomar åt myndigheter, företag och privatpersoner. Företagens prover består till största delen av lagstadgade egenkontrollprov. Laboratoriet analyserar årligen över 30 000 analyser.

Ålands landskapsregering står för ca 60 % av ÅMHHM Laboratoriets uppdrag i form av fältprovtagning och laboratorieundersökningar. Cirka en tredjedel består av undersökning av prov från åländska livsmedelsproducerande företag, ca 50 % av antalet analyser, vilket gör laboratoriet till en viktig del av förutsättningarna för företag att kunna verka smidigt på Åland. Några procent

av uppdragen utförs för kommuner och privatpersoner. ÅMHHM:s myndighetsprover utgör ca en procent av alla analyser.

➤ Utmaningar

Laboratoriet har de senaste åren fått en del nya större företag som kunder vilket har inneburit ökade inkomster men därmed också höjda materialkostnader och en ökad press på personalen.

Laboratoriets datasystem är föråldrat och uppfyller inte dagens krav varken tekniskt avseende hård- och mjukvara eller gällande GDPR.

➤ Plan 2020 – Målsättningar

Uppgradering av laboratoriets datasystem till LabVantage Express. Uppgraderingen innebär övergången till ett modernt fungerande datasystem anpassat för laboratoriets verksamhet. Både hård- och mjukvara förnyas. Att byta ett laboratedatasystem är ett stort projekt som beräknas ta motsvarande en heltidstjänst i anspråk. Den tidigare vakanshållna 70 % tjänsten tillsätts därför för att inte riskera utmattningsproblem hos personalen. Tre personer (en från vardera enheten samt laboratoriechefen) är huvudansvariga men hela personalen kommer att vara involverad i den genomgripande förnyelse som genomförs i samband med uppgraderingen av datasystemet. Alla register såsom fraskoder, bedömningsregister, kundregistret, analysbenämningar med mera kommer att revideras. Inga ytterligare större mål planeras därför utöver den ordinarie verksamheten.

Laboratoriet arbetar enligt ett snabbt och rörligt system med ständiga förbättringar varför små förändringsmål ständigt avlöser varandra enligt vad kunder och verksamheten kräver.

Laboratoriet är ackrediterat för ett drygt femtiotal metoder (analyserar enligt ett åttiotal) vilket för närvarande bedöms som tillräckligt för våra kunders behov. Därför planeras inga nyackrediteringar vilket dock kan komma att ändra om våra kunder efterfrågar sådana.